

Памяць

ЯШЧЭ РАЗ ПРА ВАЙНУ

Да гадавін перамогі нашага народа над нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў Вялікай Айчыннай вайне 1941—1945 гадоў, да юбілейных дат у Беларусі выдаюцца і перавыдаюцца ёмістыя кнігі, калектыўныя зборнікі, мемуары нашых праяікаў, паэтаў, гісторыкаў аб той чалавечай трагедыі.

Брэсцкія пісьменнікі таксама далучаюцца да гэтай патрэбнай і важнай творчай працы, прымаюць актыўны ўдзел у зборы інфармацыі аб тых страшных ваенных падзеях на шматпакутнай зямлі роднай Брэстчыны. Пажаўцелыя дакументы франтавікоў і партызан, дзённікі камандзіраў, пісьмы-трохвугольнікі, паштоўкі, паведамленні і... «пахаронкі» з фронту, вестачкі з тылу, успаміны жывых сведкаў ваенных падзей служаць асновай для напісання новых твораў, прывесчаных падзвігу і гераізму нашых бацькоў, дзядоў, прадзедаў.

Адным з такіх шчырых і адданных патрыётаў-літаратараў і стваральнікаў кнігі-помніка мужнаму пакаленню пераможцаў з'яўляецца сябра Брэсцкага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Аляксандр Валковіч.

Сёлета пабачыла свет дапоўненае і перапрацаванае другое выданне яго твора — унікальнага гістарычна-дакументальнага, публіцыстычнага, ілюстраванага зборніка «Пісьмы войны» (Брэст, «Альтернатива», 2019). Першае выданне выйшла ў 2010 годзе з ініцыятывы аўтара кнігі і абласной газеты «Заря» пры падтрымцы галоўнага ўпраўлення ідэалагічнай работы Брэсцкага аблвыканкама. Дапоўненае і дапра-

цаванае выданне прысвечана 75-годдзю вызвалення Брэсцкага раёна, таму яго актыўна падтрымаў Брэсцкі раённы выканаўчы камітэт.

Змястоўную прадмову да зборніка напісаў сам пісьменнік. Атрымалася яна ў яго па-сапраўднаму патрыятычная, а самае галоўнае — да болю ўражальная і кранальная, як быццам сам пісьменнік прайшоў па тых вогненых дарогах праз пекла вайны. Ці не таму, што пра жахі вайны праяік наслухаўся яшчэ з дзяцінства — ад уласных бацькоў, шматлікіх родзічаў? Бацька пісьменніка, Валковіч Міхал Ільіч, — удзельнік вайны, ардэнаносец; маці, Лідзія Іларыёнаўна, два гады адбачыла ў нямецкіх працоўных лагерах. Таму чытаць аўтарскую прадмову раўнадушна, без слёз немагчыма.

Патрэба ў перавыданні кнігі, як тлумачыць сам аўтар, узнікла таму, што даляка не ўсё сабранае раней змагло трапіць у першае выданне (з-за аб'ёму рукапісу, друкарскіх затрат), а тут яшчэ дадалася і новая важная інфармацыя: пашчасціла сабраць шмат дадатковага ваенна-дакументальнага, эпістальнага, ваенна-гістарычнага матэрыялу. Адазваліся ажно з Падмаскоўя сваякі лейтэнанта Айзіка Іофе — абаронцы легендарнай Брэсцкай цытадэлі,

імя якога навечна выбіта на плітах Мемарыяла крэпасці-героя...

Увага і гэтым разам больш аддавалася ваенным гісторыям і лёсам войнаў-змагароў, публікацыі іх простых, але шчырых і цёплых пасланняў родным людзям. Ва ўсіх пажаўцелых ад часу, зачитаных, працёртых агрубелымі рукамі лістах яскрава прысутнічае сапраўды вялікая любоў да Айчыны і цвёрдая вера ў Перамогу.

Геаграфія франтавой карэспандэнцыі і дакументаў, уключаных у зборнік, даволі шырокая. Разнастайнасць архіўных, музейных матэрыялаў падзелена на раздзелы і главы і размеркавана ў храналагічным парадку з 1941—1945 года. Выключэнне было зроблена толькі для матэрыялаў, звязаных з вызваленнем Беларусі і Брэстчыны, што само па сабе апраўдана. Бо вайна, як піша Валковіч, «не дазіравала смярцей і страт, а адпускала кожнаму рэгіёну і чалавеку спаўна». Асабліва ўвага ў кнізе аддаецца пісьмам нашых землякоў-

партызан, удзельнікам знакамітай вызваленчай аперацыі «Баграціён».

Тэкст зборніка падзелены на шэсць глаў. У першую ўключаны малавядомыя адсканаваныя пісьмы абаронцаў Брэсцкай крэпасці — вестачкі на радзіму, напісаныя ў апошнія мірныя дні. Асобнымі главамі прадстаўлены гісторыя дзённікаў, запісных кніжак і сшыткаў-нататнікаў пісьменніка-патрыёта Сяргея Смірнова, партызанскія дзённікі і малюнкi, пісьмы з няволі маладых вязняў-беларусаў, вывезеных у Германію на прымусовую працу. Дарэчы, па завяшчанні Сяргея Сяргеевіча амаль увесь пісьменніцкі архіў пасля яго смерці быў перавезены ў Музей абароны Брэсцкай крэпасці, дзе і Аляксандр Валковіч як дакументаліст знайшоў нямала карыснай інфармацыі.

У кнізе адзначаны ўсе раёны Брэсцкай вобласці — лістамі-пасланнямі франтавікоў з ліку ўраджэнцаў кожнай мясціны, іх баявых сяброў, маці, жонак, нашчадкаў. Вялікай

падборкай прадстаўлены Піншчына, Століншчына, адкуль дзясяткі тысяч маладых людзей і непаўналетніх былі прымусова вывезены ў германскае рабства. Пра нечалавечае стаўленне немцаў да нявольнікаў сведчаць уцалелыя дакументы і акты, пісьмы былых вязняў. Дарэчы, арыгіналы гэтых дакументаў пісьменнік адшукаў у Дзяржаўным архіве Брэсцкай вобласці, у адкрытым друку яны прадстаўлены ўпершыню.

Горка чытаць пра трагічны лёс выхаванцаў дзіцячага дома пасёлка Дамачава Брэсцкага раёна, знішчэнае якіх адбылося 23 верасня 1942 года, а таксама аповед уратаванай выхаванкі гэтага ж дзіцячага прытулку — полькі Люцыны Хлудзінскай, якую праз шмат гадоў адшукаў аўтар кнігі...

Са смуткам і абурэннем чытаеш крывавыя падзеі 18 верасня 1942 года: за адзін толькі дзень акупанты расстралялі 2700 мірных жыхароў пасёлка. Такім жа чынам карнікі расправіліся і з вязнямі гэта пасёлка Тамашоўка.

Ад болю замірае сэрца, калі чытаеш перадсмяротную запіску мужнай беларускай дзяўчынкі Каці Сусанінай з горада Лёзна Віцебскай вобласці — даведзеная да адчаю, у дзень свайго 15-годдзя (12 сакавіка 1943 г.) яна рашылася на самагубства, каб толькі не ехаць у праклятую Германію.

Родную матулю пісьменніка таксама не абмінула цяжкая доля рабскай працы на чужыне. Лідзія Валковіч

была вывезена ў Германію ў жніўні 1943 года, прайшла праз працоўныя лагеры Германіі, Аўстрыі, Італіі і толькі летам 1945 года была вызвалена амерыканцамі. Яе ўласныя успаміны пра фізічныя пакуты і душэўныя мукі падчас блукання па еўрапейскіх лагерах сын дазволіў сабе размясціць толькі ў прыканцы зборніка, у 6-й главе.

Аўтар наўмысна і свядома суправадзіў свой праект характэрным падзагалоўкам «Хрестоматія патрыятызма», бо лісты, якія былі ўключаны ў кнігу, і ёсць не прыдуманая, а праўдзівая, дакладная летапіс-хрестаматія ваеннага часу.

Але як бы старанна і падрабязна я ні апісвала змест зборніка, а ўсё ж такі чытачу, каб лепей зразумець і адчуць той час і людское гора, трэба прачытаць кнігу асабіста — уважліва, удумліва і пранікнёна, бо яна вартая гэтага.

Надзея ПАРЧУК, сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Сродкі на перавыданне збіралі, як кажуць, усім светам. У гэтай справе прынялі ўдзел Саветы ветэранаў, арганізацыі, установы, сельгаспрадпрыемствы і асобныя грамадзяне нашай краіны, а таксама Расіі, Украіны, Германіі, Ізраіля, ЗША. Спрацавалі таксама магчымае беларускае краўдфандынгавы інтэрнэт-пляцоўкі Ulej.by.

Спадчына

Як Паўліна Манюшка ехала па кружмале і цукры

На поўдні Смалявіцкага раёна знаходзіцца аграгарадок Алесіна з аднайменнай вёскай. Тут, у былых памесцях Ваньковічаў, пабываў карэспандэнт «Звязды».

У сярэдзіне XIX стагоддзя ў невялікай сядзібе жыла ўнучка вядомага кампазітара Станіслава Манюшкі — Паўліна і яе сястра Эрнесціна. Калі Паўліне Манюшцы споўнілася пяць гадоў, памёр яе бацька. Таму справы па спадчыне, якая ёй дасталася, вёў на той час старшыня Мінскай палаты грамадзянскага суда Яўстах Прушынскі. Да яе паўналецця багацце памножылася ў разы, бо ўпраўляючыя, якіх ён наняў, умела распарадзіліся маёмасцю. Магчыма, менавіта Прушынскі пазнаёміў нявесту з будучым мужам — Леанам Ваньковічам, які таксама меў дачыненне да судовай сістэмы Мінскай губерні. Падчас вяселля нявеста вельмі хацела праехаць на санях. Таму дарогу ад Алесіна да Шыпяна — сядзібы жаніха — пасыпалі кружмалам і цукрам — яны нібыта вырабляліся на мясцовым заводзе. Пасля мясцовыя жыхары збіралі каштоўныя прадукты і выкарыстоўвалі іх на свае патрэбы.

Але, як сцвярджаюць гісторыкі, гэта ўсяго толькі легенда, бо на той час такой вытворчасці ні ў Алесіне, ні ў Шыпянах не было.

Шмат для ўладкавання памесцяў зрабіў сам Ваньковіч — на той час адзін з самых паспяховых землеўладальнікаў, які з 1878 года засядаў у Мінскім сельскагаспадарчым таварыстве, атрымаў чын правадзейнага стацкага саветніка і, вядома, меў магчымасці і сродкі для развіцця памесцяў. У 1896 годзе ён пабудаваў

у Алесіне бровар. Насупраць яго выкапаў два штучныя тэхнічныя вадаёмы. Асабліва імклівыя прамысловыя пераўтварэнні памесцяў Ваньковічаў пачаліся ў канцы XIX стагоддзя. У фальварку Дубрава было ўзведзена некалькі каменных будынкаў — па ўсёй верагоднасці, склады, дзе назапашвалася сыравіна з наступнай яе дастаўкай на іншыя заводы для перапрацоўкі.

У 1903 годзе сышла ў іншы свет Паўліна Ваньковіч. Пасля

смерці Леана і Паўліны ўладанні перайшлі да трох іх сыноў.

Пасля прыходу бальшавікоў Алесіна было перайменавана ў сельскагаспадарчую арцель «Новае жыццё», затым — аднайменны калгас. Пасля вайны старую назву вёсцы ўсё ж такі вярнулі. Другое жыццё ў 1990-х комплексу будынкаў надаў тагачасны старшыня калгаса «Шыпяны» Фёдар Прывалаў, цяперашні дырэктар рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Навукова-практычны цэнтр Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі па земляробстве». У іх Фёдар Іванавіч размясціў праўленне калгаса, а цяпер тут знаходзіцца адміністрацыя РУП «Шыпяны-АСК». Будынкі адрамантаваны, тэрыторыя вакол добраўпарадкаваная. У здавальняючым стане і канюшня. Але парк, які знаходзіцца побач з гэтай прыгажосцю, мае не надта дагледжаны выгляд. Зрэшты, ад калісьці шыкоўнага парку з алеямі застаўся невялікі лапак, на якім яшчэ можна прыкмеціць падмуркі былых пабудов. У 2010 годзе пры ўзвядзенні зернесушыльнага комплексу палову дрэў спілавалі.

З другога боку пастаўлены жывёлагадоўчы комплекс.

З Алесіна дарога прывяла нас у памесце Шыпяны, куды Ваньковічы прыязджалі раз-пораз. На ўскрайку вёскі — двухпавярховы будынак з чырвонай цэглы на высокім падмурку з часанымі камянямі, з высокай агароджай і варотамі. На сцяне — відэакамера. Мясцовыя жыхары расказалі, што гэты будынак выкупіў ці ўзяў у арэнду прадпрымальнік.

Непадалёк раскінуўся стары парк, які быў закладзены на мяжы XIX—XX стагоддзяў. Тут захаваўся ў даволі нядрэнным выглядзе дом упраўляючага. На думку іншых, гэта сыраварня, дзе захоўваліся прыпасы. Сам жылы дом знаходзіцца ў вёсцы. Велізарных паме-раў, ён пабудаваны ў 1900 годзе. Цяпер памяшканне пустае.

На сённяшні дзень усе гэтыя дыхтоўныя пабудовы стаяць закінутыя, многія разбураюцца. З цягам часу яны ўсё больш будуць прыходзіць у заняпад, пакуль не зруйнуюцца дашчэнту. Не знаходзіцца гаспадар, каб захаваць такую раскошу нашчадкам.

Таццяна ЛАЗОЎСКАЯ.